

Vid Sagadin
Iščoči osebki

Vinko Möderndorfer: ČAS BREZ ANGELOV
 DZS, Ljubljana 1994

Vinko Möderndorfer, režiser, dramatik in pesnik, se v zadnjih letih vse bolj uveljavlja kot pisec proznih del. Že z nagrajeno zbirko krajših novel pod naslovom *Krog male smrti* se je pokazal kot mojster fabuliranja, slikanja situacije in psihologizacije likov. V knjigi *Čas brez angelov* s tremi daljšimi zgodbami nadaljuje – pogojno rečeno – s socialno tematiko, v kateri nastopajo ljudje z roba družbene strukture, mali uporniki v utesnjujočem okolju, mladi delikventi brez jasne življenjske perspektive. Kljub tovrstni angažiranosti in provokativnosti snovi odlikuje Möderndorferjevo prozo netendenciozno razpletanje tematike. Čeprav marsikje popisuje dogajanje z osupljivo drastično naturalističnostjo, je njegov opis tako neusmiljeno hladen, da se včasih zdi, kot da piše s secirnim nožem. Pri tem pisatelj ne vali krivde na nikogar: niti na institucije niti na posameznika, ne na žrtve ne na (navidezne) zatiralce. Bolj kot etično razčiščevanje zanima avtorja osebna tragika individuuma, ta pa se dogaja onstran dobrega in zlega, brez patetično obsojajočega kazanja s prstom. Vsi protagonisti, ki si kljub nespodbitni vdanosti v usodo poskušajo – ne glede na ceno – izboriti svoj majhni prostor svobode, so pravzaprav žrtve: bodisi okolja bodisi lastne omejenosti, tudi takrat, ko hočejo pogledati čezno.

Za vse tri zgodbe (novele) v knjigi (*Salamander, Čas brez angelov, Nekaj drugega kot zvezde*) je značilna specifična pripovedna tehnika, prilagojena naravi dogajanja. Stilska razgibanost je največja v prvi noveli *Salamander* (kronika zločina), kjer se dosledno uporablja t. i. kronikalni zapis: vsako poglavje se začne z natančnim popisom virov informacij, od osebnih pričevanj, izrezkov iz intimnega dnevnika, časopisnih člankov prek zasliševanj, natolcev in obrekovanj nezaželenih prič dogodka do

poizvedovanj pri najbližjih sorodnikih soudeležencev drame. Našteta različna mnenja in perspektive se vrtijo koncentrično okrog osrednjega dogodka – tj. umora trafikantke –, vzporedno pa se izteka dvojna nit dveh tragičnih mladih usod – Katje in Harisa – ki se – samo za hip – združi, in sicer v prostoru s simboličnim imenom – disko Salamander. Salamander pomeni, kot nas pouči začetek uvodnega poglavja, "duh ognja, živeč v ognju ..." Disko Salamander je torej simboličen prostor, v katerem "izgoreva" življenje dveh mladih ljudi – torej na vrhuncu svoje "gorečnosti" Čeprav je okvir njune zgodbe mogoče nekoliko preveč shematičen (diametralno nasprotna provenienca: ona iz sveta prestiža, razvajena in zdolgočasena; on s socialnega dna in jezen na ves svet), pa je izpeljava naravna, lepo stopnjevana in z ravno prav globoke prizadetosti, ki ju v nas pusti tragična izkušnja obeh otrok. Formalno precej različna je druga, naslovna novela *Čas brez angelov*, verjetno najboljša med vsemi tremi, ki s poudarjeno literarno aluzijo na Cankarjevo *Hišo Marije Pomočnice* z neusmiljeno naturalističnostjo, a dovolj razvidno simboliko slika vzdušje v neki umobolnici, kjer odnos med zdravnik in pacienti spominja na heglvsko dialektiko gospodarja in hlapca, ko se ne ve, kateri pol je bolj odvisen od drugega, in kjer – v obrnjeni perspektivi – hlapec – glavni junak – postane gospodar med samimi hlapci – svoje nevednosti, nepotešenih sanj in izmaličenih življenj. Protagonist pride v ustanovo iz neznosnih življenjskih razmer (mati alkoholičarka in razuzdanka, dedkova grobst, ko živi pri starih starših ...), potem ko surovo pretepe svojo mater. Vito, sicer umsko priseben človek, ki pa zaradi nekakšnega šoka noče govoriti, opazuje pred sabo hermetično zaprt svet izmaličenih življenj, ki kljub temu še vedno nosijo v sebi svoje nedosanjane sanje – kot neutelešljive hrepenenje po pobegu iz samega sebe ali kot vrnitev v notranjost svoje groteskne duševne eksistence. V tej kletki, kjer ni "nobene možnosti več", pisatelj s tanko skicirko izrisuje posamezne like in odnose med njimi, ki jih nato pobarva še s simboličnimi imeni. Tako je čuvarka neke detomorilke (njen) Angel varuh, odsotno vase zazrt deček je Dorian (Dorian Gray?), neprestani oponaševalec stripovskega žargona Billy the Kid, detomorilka pa je, kot piše v tekstu, "Tevta današnjega časa" (Tevta je "ilirski kraljica, ki je vladala namesto svojega nedoletnega sina ..." – E. L. L., ZG 1964; op. V. S.). Motiv angela je raztegnjen na več nivojev pripovedi. Najprej nastopa kot simbol za potegnjenost v svet, ko si "brez zaščite", prepuščen samemu sebi ("Vedno pride trenutek, ko te nihče ne čuva. Vedno pride tak čas. Čas brez angelov." – kot je rekla Vitu njegova ljubljena babica). Drugič nastopa kot prisposoba hermetičnega prostora bolnišnice, kjer se odvečno čuvajo že davno drugam pobegla življenja

("Zaokrožen svet ... z angeli varuhi, ki pa žal vedno prepozno ugotovijo, da že dolgo niso več potrebni, da je njihov čas že zdavnaj minil in da lahko mirno odidejo domov!"). Poslednjič nastopi angel v pomenu odrešitelja, ko Vito omogoči detomorilki Tevti toliko želeni samomor. ("Pomagal sem ji, ker si je tako močno želela ..."). Cankarjanski svet neutešenih sanj in hrepenenja v utesnjujočem svodu obsojenih življenj Möderndorfer še potencira do skrajnega roba usmiljenja vrednih eksistenc. V tej skrajnosti postane prava prisproda eksistencialne ujetosti, v kateri smo vsi žrtve oziroma so navidezni gospodarji ugledani v luči žrtve, ter narobe.

Poslednja novela, z naslovom *Nekaj drugega kot zvezde*, je nekako v enem zamahu izpisana zgodba preproste ženske, gospodinje in matere, ki si v nezavedni in sebični "represiji" drugih članov familije išče svoj lastni prostor pod soncem. To je zgodba o njenem začasnem pobegu od posesivnega moža in uživanju dolgo pričakovane svobode na poti z vozniki tovarnjakov. Vendar jo nedolžna romanca z mladim tovarnjakarjem ne poteši, nasprotno, v tej dogodivščini vidi zgodbo iz svojih mladostnih let, ko ji je ponesrečena strast do prvega fanta usodno začrtala pot večne nezadostnosti. Podobno kot druge Möderndorferjeve zgodbe je tudi ta polna omejenih ali nezadovoljnih, iščočih osebkov, ki odrešitve nikakor ne morejo najti na tem svetu.

Vinko Möderndorfer se počasi izrisuje kot eksistencialistično usmerjen avtor. Z razgibano pripovedno tehniko (preskakovanje iz tretje v prvoosebno pripoved, dialogizirana struktura, tok zavesti, mešanje žanrov v kronikalni tehniki ...) ter mešanjem stilov (naturalistično opisovanje situacij, psihologistični orisi oseb, mojstrsko vpletanje simbolov v strukturo) se njegova proza uvršča v tipično postmodernistični tip pisanja, ki obnavlja tradicijo (mogoče zavestno oponašanje Cankarja v *Času brez angelov*) z izrazito modernimi tehničnimi prijemi. Ena izmed pomanjkljivosti te knjige je mogoče premalo izbrušen slog in pa ponekod prehitro sklepanje situacij, kjer kot da mu nekoliko zastane sapa. Sicer pa gre za proznega avtorja, ki je v svoji generaciji vsekakor vreden upoštevanja.